

Meelis Eerik
Harju Maakohtu kohtunik

Austatud täiskogu!

Viimane kord tegi ülevaate Kohtute Haldamise Nõukoja tegevusest **Ago Kutsar** 2006. a täiskogul¹. Minu ettekande eesmärk ei ole anda faktoloogilist ülevaadet sellest ajast, seda enam, et viimases kohtute aastaraamatus andis Mari-Liis Lipstok ülevaate KHN-i tegevusest 2008. aastal². Samuti on enamusele Teist on KHN-i viimase aasta otsused teada.

Ettekandjatelt on palutud ettekannet arutlevas stiilis. Millest ma siis räägin? Teatavasti ei oma kaasaja ühiskonnas suurt kaalu faktid isenesest, sest faktid on neutraalsed. Loeb see, millise tähenduse me ühele või teisele faktile anname. Ma räägin just **tähendusest**. Seetõttu viitan ma eelmise aasta faktilistele sündmustele just tähenduste kontekstis.

Püüaksimegi mõtiskleda, millist tähendust KHN omab ning millist tähendust ta peaks omama.

Arvestades ettekande pikkust jõuan ma teha vaid mõned märkused ning andestust, kui ajalise piirangu tõttu ei saa esitatud mõtteid piisava põhjalikkusega arendada. Ma annan Teile katmata lubaduse, et oma ettekande aega ma ei ületa.

Niisiis, see neutraalne platvorm, kust me õhku tõuseme on kohtute seaduse § 41, mis sätestab KHN-i pädevuse. KHN on täiskogu järel üks tähtsamaid kohtuhaldusorganeid. Minu küsimus on: kas ta seda ka tegelikult on, kas me omistame talle ka ise sellise tähenduse ja kas on tegemist kohtunike omavalitsusorganiga või kellegi teise poolt otsustuste legitiimseks muutmise mehhanismiga?

Ma esitaksin sissejuhatavalt kaks küsimust mõtisklemiseks:

1) kelle poolt tuleb **initsiatiiv** KHN-i otsustuste vastuvõtmiseks?

Peamine initsiatiiv tuleb Justiitsministeeriumist. Selline initsiatiiv on igati loomulik. Peamiselt esitab ministeerium KHN-ile häid mõtteid kohtusüsteemi ja –menetluse parandamiseks ning kuivõrd olukord on võrreldes viimastest ettepanekutest halvenenud, tuleb teha järjest uusi.

Mitmel korral on initsiatiiv tulnud ka Riigikohtu esimehelt, kes on väljendanud esilekerkinud probleemide pinnalt vajadust nendega tõsisemalt tegeleda. Nii juhtus näiteks Advokatuuri esimees Aivar Pilve märgukirjaga KHN-ile tähelepanekutest menetluspraktikas, mille pinnalt loodi kohtumenetluse korralduse töögrupp, mille kohta kuulsime ettekannet töögrupi juhilt

¹ Kättesaadav: <http://www.nc.ee/?id=555>

² Mari-Liis Lipstok. Millist kohtute haldamise nõu anti 2008 aastal? Kohtute aastaraamat 2008, lk 12-14.

Kersti Kerstna-Vaksalt eelmisel täiskogul³. Selle teemaga tegeleti veel ka viimasel KHN-i istungil.

Nagu eelmisest näitest näha, on ka KHN-i liikmetel võimalik esitada arutamiseks probleeme. Seda on teinud ka kohtunikest liikmed. On esitatud konkreetseid ettepanekuid hääletamiseks (näiteks kohtute seaduse eelnõuga seoses), samuti on täiendatud KHN-i päevakorda selliselt, et igas päevakorras oleks selgelt kirjas, kas üks või teine päevakorra punktkuulub arutamisele või ka otsustamisele ning millisel õiguslikul alusel KHN ühte või teist küsimust arutab.

Ma jõuan kokkuvõtvalt järeldusele, et kõigil KHN-i liikmetel on võimalik heas mõttes mõjutada KHN-i tööd ning teemavalik ei ole monopoliseeritud. KHN-i juhatavat Riigikohtu esimees suhtub tõsiselt kõigisse esitatud ettepanekutesse, midagi ei ole jäänud tähelepanuta.

- 2) milline on **otsustusprotsess**? Me ei saa rääkida otsustustest sisulises mõttes ega kohtute omavalitsusest, kui tehtavad otsused on ettenähtavalt ühesuunalised.

Viimase aasta faktoloogia pinnalt jõuan ma seisukohale, et otsustused KHN-is ei ole ettenähtavalt ühesuunaliselt. Näitena toon ma hääletuse 17-18. septembri 2009 istungist kohtute seaduse eelnõu andmisest parlamendile edasiseks menetluseks, kus hääled jagunesid pooleks ning määravaks sai Riigikohtu esimehe hääl. Tundub, et ka KHN ei ole perekond⁴.

Samas, vastates enda küsimustele: jah, ma annaksin KHN-ile kui kohtute omavalitsusorganile mitte ainult staatuse, vaid ka tähenduse.

Otsustusprotsessiga seondvalt oleks mul aga mitmed tulevikku suunatud kommentaare ja mõtteid.

1. Näiteks Teie käest, austatud kolleegid, olen ma kuulnud järgmiseid küsimusi, mida ma nüüd suuremas auditooriumis Teile tagasi esitan.

- 1) Kas KHN-i liige peaks hääletamisel järgima oma sisemist paremat äranägemist või on tegemist mandaadiga ning esindusfunktsiooniga? Viimasel juhul tuleb arvestada ju esindatavate tahtega?
- 2) Sellest tuleneb järgmine küsimus – kas Te soovite teada, kuidas ja miks Teie poolt valitud KHN-i liige hääletas? Praegu Te seda ei tea, seda ei kajasta KHN-i protokoll. Sellel küsimusel on mitu tahku: kas hääletamise avalikustamine toob kaasa ebavajaliku emotsionaalse pinge KHN-i liikmetele või ongi tegemist vastutusega, mida see kohtunik vabatahtlikult juhtimisfunktsioone täitma asudes on enda kanda võtnud?

³ Kersti Kerstna-Vaks. Pilkkohutomenetluse korraldusele. Kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/822/Kohtumenetluse%20korraldus_%20K.%20Kerstna-Vaks.pdf

⁴ Märt Rask, Jaan Ginter. Debatt: kas kohtuid kummitab politiseerumisoht? – Eesti Päevaleht, 03.02.2010. Kättesaadav: <http://www.epl.ee/artikkel/487310>

Neid küsimusi me täna ei lahenda, kuid kui mõeldes viimase aasta peale tagasi tundusid need äramärkimiseks piisavalt olulised. Samuti tekitavad need küsimused omaette telje, millelt arendada KHN-i kui omavalitsusorganit. Ehk on aeg sellisteks arutlusteks siis, kui me valime uued omavalitsusorganid, et kõigil kandideerijatel, valituks osutujatel, ja mis kõige olulisem – valijatel, oleksid mängureeglid selged seda enam, et kohtute seaduse eelnõus märgitud kohtute nõukogu otsustuspädevus laieneb ning otsustuste kaal suureneb. Kohtute omavalitsusorganite valimised võivad kätte jõuda varem, kui me arvata oskame.

Kui võtta teljeks Teie poolt esitatud küsimused, siis seonduvad nendega järgmised märkused.

2. Riigikohtu esimees rääkis oma kõnes Riigikohtu 90. aastapäeval erinevatest **mõttemudelitest**⁵. Kuigi ma ei jaga ettekande konteksti Riigikohtu esimehega, viitan KHN-i otsustusprotsessi juures samuti erinevatele mõttemudelitele. Kohtunikuna arutame me minevikusündmusi ning tegeleme faktidega. KHN-is tuleb aga otsustus teha kõikvõimalike reformikavade, projektide, eelarvete jms osas, mis on oma mõjult tulevikku suunatud. Selline otsustamine on, nagu me oma kohtuotsustes mõnikord ütleme, spekulatsioon. Kui me eelpool rääkisime KHN-i liikmete vastutusest, siis see vastutus hõlmab ka tuleviku ettenägemisvõimet. See ei ole üldse mitte võimatu, kui võtta faktiliseks aluseks oleviku, ühiskondlike protsesside kulgemise seaduspärasuse, elulise tõenäosuse (ma ei kasuta siin sõna: loogika) jms ning jättes ruumi võimalikele arenguvariantidele. Mõttemudeli muutmine isiksuslikul tasandil on aga kahtlemata raske, kuid määrava faktorina näen ma hoopis muud.

3. Kuivõrd tulevikusuunad jäävad tahes-tahtmata lahtiseks (oletuslikuks), määrab selliseid otsustusi tugevalt subjektiivne faktor, mida ma nimetaksin praegu **hoiakuteks**. Millised on hoiakud KHN-is? Kas ollakse säravalt optimistlik või reserveeritult konservatiivne? Need hoiakud on ka Teie poolt kujundatavad. Kas me soovime elada pidevas reformis või soovime teha rahulikult tööd. Ma olen kuulnud just viimast seisukohta. Selline seisukoht ei ole muide üldse halb ega süsteemi pidurdav, sest see tähendab muuhulgas ka seda, et olemasolev olukord võimaldab meil rahulikult tööd teha. See seisukoht ei tähenda muide seda, et me ei sooviks areneda. Pigem kehtestab see kõrgema standardi kõikvõimalike projektide ja reformide ellurakendamisele.

4. Vaadeldes neid tulevikku suunatud otsustusprotsesse, hakkavad KHN-is minu hinnangul välja kujunema teatud hoiakud. Mitmete probleemide lahendamiseks on moodustatud töögrupid – näiteks eelpool viidatud kohtumenetluse korralduse töögrupp, koormuspunktide komisjonid jt. Need töögrupid tegelevad lahendatavate küsimustega põhjalikumalt ning reeglina jõuavad ka ettepanekuteni. Kui töögrupp ei ole jõudnud konsensusliku seisukohani, on raskusi töötulemuste kinnitamisega KHN-is ning vastava otsuse vastuvõtmisega. Näitena toon koormuspunktide komisjonid, kus halduskohtumenetluses on jõutud konsensuseni, mis leidis ka KHN-is kinnitamist⁶. KHN-i liikmel ei ole põhjust olla vastu lahendile, mida peavad õigeks spetsialiseeritud kolleegid. Võrdlusena ei ole jõutud sellise selge seisukohani

⁵ Märt Rask. Riigikohtu 90. aastapäeva kõne Tartu Ülikooli aulas

14. jaanuar 2010, kättesaadav:

http://www.riigikohus.ee/vfs/921/Mart_Rask_Riigikohtu_aastapaev2010.pdf

⁶ Näiteks KHN-i 12-13. detsembri 2009a istung Otepääl.

näiteks tsiviilkohtumenetluse töögrupis ning nende tulemuste kinnitamine KHN-is on olnud problemaatiline.

5. Siit me jõuamegi **töögruppide** märksõnani. Ma rõhutaksin töögruppide tähtsust ja tähendust. KHN on ühelt poolt kõrge otsustusorgan, kuid teiselt poolt on ta sedavõrd kõrge organ, et sageli ei ole aega tegeleda detailsemate küsimustega. Selle probleemiga on vast kõik KHN-i liikmed kokku puutunud: kas esitada istungil oma detailsed märkused või jääda põhimõtte tasandile. Viimasel juhul on probleem selles, et „saatan peitub detailides“. Jättes vahele mitmed arutlusetapid, jõuan ma aga paratamatult seisukohani, et KHN (ja tulevikus kohtute nõukogu) jääb siiski põhimõtteliste küsimuste otsustajaks. Arvestades eelkõige teisi KHN-i liikmetest kõrgeid riigiteenijaid, ei ole minu arvates võimalik teisele seisukohale jõuda.

Detailse töö peabki seetõttu ära tegema kohtunikest (või mitte ainult) koosnev töögrupp, kes peab oma selge seisukoha KHN-ile esitama. Kui sellist seisukohta ei ole, peab töögrupp tööd edasi tegema. Töögrupi juhi ülesanne on esitada KHN-ile tulemus, vajadusel tuleb selleks teha kompromisse.

6. „Saatan peitub detailides“. Me jõuame tagasi KHN-i liikme vastutuseni. Kui me teaksime, kes kuidas on hääletanud, kas me ka teame, miks nii on hääletatud. Kas näiteks vastuhääletamine toimus seetõttu, et reformprojekt on tervikuna vastuvõtmatu või on projekt iseenesest vajalik, kuid teostus kõlbmatu? Ma arvan, et me ei saa rääkida KHN-i liikme vastutusest Teie ees ilma otsustuse argumentatsiooni teadmata. Hea näitena tooksin KHN-i mõningase praktika, kus lisaks hääletamisele on iga liige saanud öelda oma lühikese põhjenduse. Seda praktikat võiks arendada.

7. Austatud täiskogu! Minu aeg on ümber saanud ja seda just siis, kui jõudsime järgmise küsimuseni, millega me kõik tõenäoliselt oleme kokku puutunud. Nimelt: ma just märkisin argumentatsiooni olulisust. Probleem on aga just vastupidine ja väga moodne: meil ei ole aega kõiki kuulata, otsustusorgan ei saa olla lõputu jututuba. Kuidas leida tasakaal? Mina lahendaksin selle küsimuse lähtudes inimese rollist infoühiskonnas, kuid kahjuks täna ma seda teha ei jõua. Ma jõuan hoopis oma viimase mõtteni.

8. Austatud täiskogu! Riigikogu menetluses on kohtute seaduse eelnõu. Eelnõu § 119 lg 3 järgi seaduse jõustumisel valitakse ümber kohtute nõukogu liikmed 3 kuu jooksul. Me ei tea, kuidas kulgeb eelnõu menetlus Riigikogus, kuid sõltumata eelnõu vastuvõtmisest tuleb KHN liikmed järgmisel täiskogul uuesti valida. Ma rõhutan selle valiku kaalukust. Sellest valikust võib sõltuda kohtute nõukogu tähendus.

Täna tähelepanu eest!